

„Vremea dezinteresului a trecut, Italia începe să descopere literatura română”. Interviu cu Bruno Mazzoni despre noile orientări culturale din Peninsulă

Bruno Mazzoni este unul dintre cei mai cunoscuți profesori de limba și literatura română din Italia, decan al Facultății de Limbi Străine din cadrul Universității din Pisa. În interviul pe care îl propunem, Bruno Mazzoni semnalează o nouă tendință în lumea culturală italiană: „Zidul de dezinteres față de valorile culturii române în Italia a început să se clatine, arătând și semne pozitive”. Traducătorul Anei Blandiana și al lui Mircea Cărtărescu în limba italiană se oprește apoi asupra mai multor aspecte legate de circulația literaturii române în Peninsulă.

Domnule profesor, sunteți traducătorul lui Mircea Cărtărescu în italiană: cum v-ați îndreptat spre scriitura acestuia?

Nu îl cunoșteam personal pe Mircea Cărtărescu, dar creația lui literară mi-a suscitât interesul încă de la prima lectură din *Nostalgia*, care în realitate a apărut mai întâi într-o versiune trunchiată cu titlul *Visul*. Din rațiuni strict editoriale am început să traduc romanul mai scurt, *Travesti*, care l-a convins apoi pe editor să înfrunte și alte romane ale sale, mai voluminoase. Finețea trăsăturilor, în deplina conștiință a propriei staturi literare, și blândețea persoanei m-au cucerit atât pe mine, cât și publicul de cititori care a avut posibilitatea să îl asculte cu prilejul întâlnirilor și prezentărilor în toată Italia.

Prin ce se distinge poezia, respectiv scriitura narativă cărtăresciană?

Intertextualitatea prezentă, spre exemplu, în texte precum *Poema chiuvetei* sau *O seară la Operă* este o adevărată piatră de încercare pentru cititorul nefamiliarizat cu istoria poeziei românești și cu limba acesteia; cu atât mai mult pentru traducătorul care „transpune” pentru un public care nu are nimic în comun cu respectiva tradiție culturală și literară. Dar nici numeroasele expresii idiomatice ori de jargon nu sunt, cu siguranță, aspecte de neglijat. În esență, în actul traductiv, adevăratul nod al problemelor de limbă care trebuie înfruntate într-un text cum este, de pildă, cel cărtărescian, îl constituie complexa mixtură stilistică. În ceea ce privește proza, aceasta este fascinantă, seducătoare, o proză în care se întrepătrund registrele înalte și joase, un metalimbaj științific, neuronal sau doar medical, expresii cotidiene și uneori de jargon. Ceea ce îmi pare că definește caracterul original specific este capacitatea de a crea universuri ficționale perfect coerente și credibile, fantastice și totuși reale, ca și lumea întruchipată în *jocul prim* în care cineva ne-a proiectat să trăim, precum zarurile aruncate pe masa verde de joc.

Ați tradus, de asemenea, versurile Anei Blandiana. Care sunt sugestiile cele mai semnificative ale creației sale poetice?

Tema inocenței (în parte pierdută), liniștea ca „tăcere”, fascinația artei clasice (a se citi *Apollo*) și a muzicii, dialogul cu elemente mitice arhetipale (de exemplu *Baladă*). Poeților care au debutat la jumătatea anilor Șaizeci publicul le cerea să transmită o viziune umanistă nouă, ori poate antică, să recupereze eul liric, să redea sens și densitate cuvintelor, să militeze pentru reînțemeierea sensului, deci a adevărului.

O întreprindere deloc ușoară, inclusiv din perspectiva traducătorului.

Problema cea mai dificil de înfruntat în traducerea unui poet privește capacitatea de a restitui, într-o măsură mai mică sau mai mare, vocea lirică fără a „trăda” excesiv timbrul sau tonalitatea identității sale poetice. Aici trebuie să relev textura dulce-gravă a creațiilor Anei Blandiana, în care se intuiesc sugestiile și ecourile tradiției lirice blagiene... ca și acea *ars combinatoria* – despre care ea însăși scrie – în care o anumită obscuritate „slavă” se conjugă cu solaritatea „romană”.

Volumul Anei Blandiana editat de Donzelli a fost o surpriză pentru toți, de la traducători – aș menționa contribuția pe care a avut-o Biancamaria Frabotta, excelent profesor la Universitatea „La Sapienza” din Roma și deopotrivă poet de mare sensibilitate și rigoare intelectuală – până la editor. Grație volumului citat, Anei Blandiana i-au fost acordate Premiul special „Giuseppe Acerbi” pentru Poezie și prestigiosul Premiu internațional Camaiore pentru Poezie, cu recenzii extrem de favorabile cărora le-au urmat numeroase invitații la manifestări literare și festivaluri în Italia.

Cum caracterizați, în general, poezia românească din timpul regimului comunist?

Este vorba, evident, despre autori care s-au format cu precădere în facultăți umaniste, cu *numerus clausus* și profesori de elită. La București erau pe bună dreptate faimoase Cenaclurile de poezie și proză conduse de doi critici de excepție: Nicolae Manolescu și Ovidiu Crohmălniceanu. De aici provin poeții și scriitorii (mă gândesc la antologia *Desant '83*, retipărită) care nu au avut prea mult de negociat cu un regim aflat deja într-un stadiu pre-agonic, ceea ce le-a dat libertatea maxim consimțită de scriitură. Cum spunea Cărtărescu într-un cunoscut interviu:

„Am trăit realmente în literatură, am mâncat, cum s-ar spune, ‘pâine și poezie’, am iubit mai mult în poeme decât în realitate, am locuit mai mult într-un București închis într-un vers – care în acest fel semăna mult cu New York-ul – decât în întunericul și în frigul capitalei reale. [...] Noi nu am trăit nici măcar pentru o clipă, până după vârsta de treizeci de ani, în realitate, ci într-un submarin galben unde ne țineam cărțile, casetele, întâlnirile din fiecare zi de luni. Noi am fost *liberi* în acei ani, liberi în subteran, și eram fericiți să ne scriem, fără ca măcar să ne gândim la publicare, poezia ‘underground’. Noi am instituit normalitatea într-o mică parte a României și cred că prin aceasta am făcut foarte mult”.

Literatura română în Italia: un zid de dezinteres care începe să se clatine

Care ar fi imaginea de ansamblu privind receptarea literaturii române în Italia?

Un răspuns la această întrebare trebuie să fie în mod necesar parțial... Prea puține s-au făcut în această direcție, dacă excludem cele două lucrări bibliografice extrem de utile, realizate în urmă cu douăzeci de ani de P. Buonincontro și de Ioan Guția, despre prezența literaturii române în Italia. În ultimii ani, în acord cu prorectorul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și cu catedrele de Italianistică din Cluj și București, am relansat proiectul, conceput de regretatul Marian Papahagi, al unei ample *Enciclopedii a relațiilor culturale italo-române*. Constituirea unui comitet român și a unui comitet italian sper să fie condiția suficientă pentru a duce la bun sfârșit această întreprindere, necesară acum poate mai mult ca niciodată.

Cum vedeți interesul editurilor italiene pentru cultura română?

Mi se pare că zidul de dezinteres față de valorile culturii române a început să se clatine, arătând și semne pozitive... Pe lângă Mircea Cărtărescu și Ana Blandiana, ori autorii consacrați prin filiera „europeană” (Eliade, Ionesco, Cioran, Celan), au avut, de asemenea, ecou operele lui Norman Manea – câștigător al celebrului Premiu Nonino – ca și unele scrieri ale lui Paul Goma, Vasile Andru, Ioan Vieru, Andrei Oișteanu, Lena Constante, Constantin Noica, Panait Istrati, iar de acum încep să devină cunoscuți și autorii așa-numitei lecturi „migrante”, ca, de exemplu, Mihai Butcovan.

Cum este reprezentată România la manifestările culturale din Peninsula?

Pe lângă invitațiile în cadru universitar și prezentările la librăriile din diferite orașe ale Italiei, am încercat mereu să punem autorii români sub un reflector mai puternic cu ocazia unor prestigioase festivaluri naționale și târguri de carte. Astfel, în 2012, România va fi invitat de onoare la Târgul internațional de Carte de la Torino.

Aș evoca, de asemenea, Premiul Literar Internațional „Giuseppe Acerbi” – Narațiune pentru cunoașterea și apropierea popoarelor – care are loc la Castelfelfredo, lângă Mantova: ediția din 2005 a fost dedicată României, o importantă oportunitate nu numai pentru faptul că organizatorii au selectat și au oferit spre lectură 300 de exemplare din cărțile fiecăruia dintre autorii selecționați, promovând, spre exemplu, publicarea la editura Humanitas a traducerii italiene a cărții lui Răsvan Popescu *Prea târziu*, ci și pentru că și-au asumat editarea unui excepțional volum miscelaneu de eseistică – *Literatura din România* – care constituie o excelentă introducere la civilizația românească nu doar în manifestările sale literare.

Ce rol are Asociația Italiană de Românică (AIR) în difuzarea culturii române în Italia?

AIR este cu precădere o asociație cu caracter „profesional”, unul dintre obiectivele sale principale fiind valorificarea studiilor universitare de românică, cunoașterea reciprocă a celor care operează în acest sector, intenția de a reprezenta, în fața organismelor și a autorităților competente, exigențele comunității științifice. Aceasta prevede întâlniri periodice organizate în diferitele universități unde se predă româna sau în cadrul celor două instituții române prezente în Italia, ca și un congres anual cu o participare deschisă în general și celor care nu fac parte din asociație.

Alte inițiative meritorii privind difuzarea culturii române în Peninsula?

După o lungă perioadă de stagnare, Institutul Cultural Român a inițiat, de câțiva ani, o serie de proiecte de finanțare, utile și oportune, nu numai pentru traduceri, ci și pentru mobilitatea profesorilor și a artiștilor din diverse domenii, precum și pentru organizarea de expoziții, concerte etc. Sper ca activitatea celor două importante instituții române de cultură prezente în Italia, Accademia di Romania din Roma și Institutul Român de Cultură și Cercetare Umanistică din Veneția, să se orienteze spre o mai bună colaborare, pentru a propune proiecte comune și evenimente culturale cu o periodicitate constantă.

(interviu realizat și tradus din italiană
de Afrodită Carmen Cionchin)

* Notă bibliografică: opere de Ana Blandiana și Mircea Cărtărescu traduse în italiană de Bruno Mazzoni. Ana Blandiana: antologia de poezie *Un tempo gli alberi avevano occhi* (Donzelli, Roma, 2004, ediție bilingvă îngrijită de Biancamaria Frabotta și Bruno Mazzoni); Mircea Cărtărescu: romanele *Travesti* (2000), *Nostalgia* (2003) și *Abbacinate. L'ala sinistra* (2008), Voland, Roma; culegerea de povestiri *Perché amiamo le donne* (2009), Voland, Roma; volumul de poezie *Quando hai bisogno d'amore* (2003), CD doppio, Ed. Pagine, Roma.